

STŘEDNÍ BRDY

TOK, cílové
dopadové
plochy

Vojenská správa nad Středními Brdy po téměř devadesáti letech skončí. Rozhodla tak vláda ČR usnesením č. 10 ze 4. ledna 2012. Česká armáda byla zredukována, proto se zmenšují její výcvikové prostory. Vojenský újezd Brdy bude zákonem zrušen. Znamená to velké změny na území 26 009 ha v příbramském okrese.

Právě proto, že Střední Brdy byly po dlouhá léta uzavřeny před veřejností a negativními civilizačními vlivy, „příroda VÚ Brdy z botanického, zoologického a v neposlední řadě ochrannářského pohledu patří k nesmírně zajímavým oblastem“. Kladně vyznívá hodnocení vojenské správy a její dobré spolupráce se státní ochranou přírody: „Je velmi pravděpodobné, že (bez existence VÚ) s některými druhy rostlin a živočichů bychom se na území Brd dnes už vůbec nesetkali“.

Po dohodě dotčených obcí, krajů, Ministerstva obrany na základě Usnesení vlády č. 10/2012 a č. 907/2012 kompetentní Ministerstvo životního prostředí připravuje potřebnou dokumentaci k vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Brdy zároveň se zrušením vojenského újezdu.

TOK,
dopadová
plocha,
čerstvý
kráter

V první části našeho vyprávění jsme se rozhlédli z vrchu Praha na šumavská pásma a až do Alp a toulali se na Padrtsku v povodí řeky Klabavy kouzelnou přírodou, jejíž nejcennější části byly vyhlášeny evropsky významnými lokalitami.

Nejvyšší hora Středních Brd Tok je nápadně nenápadná. Zdálí pozorujeme protáhlý hřeben. Jeho východní svahy byly koncem dvacátých let minulého století odlesněny jako cílové dopadové

plochy pro dělostřelbu. Hřeben směřuje k jihu. Po něm nad vrstevnicí 800 m.n.m. vede lesní cesta. Napravo od ní rostou vesměs hospodářské smrčiny. Časté jsou podmačené smrčiny a nalézáme mokřady se suchopýrem pochvatým. Nalevo se rozprostírají rozsáhlé odlesněné cílové plochy. Nabyly charakteru horských holí s dalekými výhledy až na Milešovku. K jihu, kde dopadové plochy už nejsou využívány, vznikla rozlehlá vřesoviště s borůvkou, vložyní a brusnicí. Krátery po dopadech granátů se zaplnily vodou a vytvářejí se vegetací zarůstající jezírka s rosnatkou a suchopýrem. Celé území je v dynamickém vývoji. Z náletů vyrůstají různověké smrkové solitéry, obnovuje se rozvolněná horská smrčina.

Z historických záznamů z poloviny 18. století, kdy se přeměřovaly a stabilizovaly katastrální a majetkové hranice, vyplývá, že na brdských hřebenech byly významně zastoupeny duby – a také jedlina. Po vichřici před zhruba patnácti lety došlo mezi Tokem a Jordánem k polomům. Zachovalo se jen několik starých jedlí. Hektarovou holinu lesníci uměle zalesnili jedlí bělokorou. Byl to do jisté míry odvážný experiment: na holině v oblasti s hojnou jelení zvěří. Pravděpodobně velmi hustá výsadba umožnila, že dnes je v oplocence již zajištěné mláží. To je nečekaný úspěch. Kvůli důsledné ochraně úspěšné výsadby původní jedle před škodami vysokou zvěří se oplocenka stále udržuje.

Pěšina ve vysokém lese v Baštině pod Tokem

Exoty na Toku jsou modřiny japonské neboli Kaempferovy, které byly vysazeny podél cesty za první republiky. Jdeme po hřebeni, ale pořád marně vyhlížíme vrchol Toku. Nejvyšším bodem není žádná z oněch vyvýšenin na holinách. Vrchol je opravdu skromný. Bez označení dřevěnou tabulí u cesty pro lesní hospodářství bychom ho bez zájmu přešli. Takto si můžeme vyfotografovat kupu kamení se sloupkem označujícím vrcholovou kótu 864,9 m.n.m. Před zřízením vojenského výcvikového prostoru Klub českých turistů dlouho usiloval, aby na vrcholu Toku byla vystavěna rozhledna. Nepovedlo se. Možná, že za několik let se podaří uskutečnit dávný sen našich dědů.

V prostoru Toku se vytvořily typy evropsky významných přírodních stanovišť, jako jsou evropská suchá vřesoviště, aktivní vrchoviště, přechodová rašeliniště a třasoviště a chasmo fytická vegetace silikátových skalních svahů.

Proto tam byla na rozloze 1 556,6 ha nařízením vlády č. 371/2009 Sb. vyhlášena evropsky významná lokalita – EVL Tok s návrhem na přehlášení do kategorie přírodní památky.

Za osmdesát pět let vojenského využívání na cílové plochy dopadlo obrovské množství munice. Většina vybuchla, ale část zůstala původní. Něco ční na povrchu, část se zaryla. V každém případě bude provedena přesná detekce a zmapování. Úplná pyrotechnická očista by znamenala celé toto území fakticky rozkopat, rozrýt. Nehledě na finanční náklady mnoha set milionů korun. Proto vojenská správa dospěla k rozhodnutí, že úplná očista bude provedena pouze na cestách a vytipovaných exponovaných lokalitách. Na ostatním prostoru vojenského újezdu bude provedena tzv. očista povrchová, což znamená do 20 cm hloubky.

TOK, zarůstající krátery na dopadové ploše

Státní podnik Vojenské lesy a statky, který je ze zákona pověřen hospodářskou správou státních majetků ve strategicky významných územích, disponuje jednotkou pyrotechnické očisty, která je před zahájením činnosti v lesích i na ostatních územích povinna provést průzkum a zabezpečit daný prostor. Účelem již prováděných pyrotechnických asanací je zajistit osobní bezpečnost návštěvníků jedinečné přírody Středních Brdů.

Na druhé straně se ale na již zpřístupněných územích vojenského újezdu ukázalo, že určitá část návštěvníků si vůbec nevází přírody ani ostatních spoluobčanů, působí v lesích nemalé škody, zanechává za sebou spousty odpadků ba dokonce nerespektujíc závory a zákazy vjezdů vjíždí do porostů, auty přiváží náklady odpadů všeho druhu a vysypává je po lese. Lesní

Přírodní sukcese na opuštěných dopadových plochách na Toku

Suchopýr pochvatý

správa pak musí vynaložit nemalé finanční obnosy na likvidace škod a „černých skládek“ po vandalech místo toho, aby mohla vylepšovat cesty, stavět odpočinkové přístřešky, naučné stezky, informační tabule a jiná zařízení, která mají sloužit přátelům přírody.

Vojenská policie, která vzbuzovala značný respekt, je redukována a její činnost stejně jako působení hasičských a záchranných jednotek ČSA skončí se zrušením Vojenského újezdu Brdy. Pro správní kraj a obce to bude znamenat závazek zajistit všechny po nich přebírané povinnosti.

Ale vraťme se ještě na Tok. Široko daleko dnes nenajdeme žádné stavení. A přece tam podle starých map již v 18. století stávala uprostřed louky hájovna Carvánka. Tamní hajný spravoval lesní úsek až ke Kloboučku zvaný Baština. Carvánka postavená

Květ suchopýru pochvatého

Nahoře Vodní nádrž Octárna vytváří romantiku severovýchodních lesů.

v nadmořské výšce 850 metrů byla nejvýše položenou stavbou ve středních Čechách. Od prosince do března odříznutou od světa sněhovými závějemi. Přes to byla obývána až roku 1931, kdy dělostřelecké granáty už rozrývaly nedaleká dopadiště. Hajný Bouček a jeho paní Růžena se odstěhovali do hájovny v Padrti. Ale i tam je dostihla vojna a museli se vystěhovat podruhé.

Carvánku, samotu uprostřed brdských lesů, navštěvovali lovečtí hosté. Není divu. Brdy byly pro jeleny zemí zaslíbenou zejména v dobách, kdy Střední Brdy byly porostlé smíšenými porosty jedlových a dubových bučin. Brdský jelen nikdy nebyl vystřílen, udržel si genetickou kontinuitu. Ale i smrky jsou na Brdech domovem, rostly i v nižších polohách inverzních kotlin. Pod už zmíněným vrchem Kloboučkem (704 m.n.m.) roste ztepilý „král brdských smrků“ do výšky 46 m s výčetní tloušťkou 120 cm. Podle kvalifikovaného odhadu lesního správce je přes 250 let starý. V povodí Červeného potoka se smrkům daří tak skvěle, že některé z nich dosahují rozměrů „královského“ smrku již po sto padesáti letech. Smrky patří do genofondu přírodních brdských lesů.

V urbáři se lesní úsek Klobouček uváděl jako zbytek původních starých brdských lesů. Na svazích se dochovaly mnohé pozoruhodně staré stromy, které svědčí o bohatém druhovém zastoupení brdských hvozdů. Tak tam můžeme obdivovat letité duby a buky, ale také zdravý jilm horský, kolem nějž ze semenáčků dochází k obnově. Na skalách a ve slepencové suti rostou javory, jak klen tak mléč, lípy a jasany ztepilé. Na severovýchodním svahu se podařila přeměna pruhu nepůvodní smrčiny na bučinu. Buky zde prospívají. Zachovaly se stromy o výčetní tloušťce až 1 m a výšce nad 40 m. Pod jihovýchodním svahem se rozprostírá louka, kde stávala hájovna. V minulém století byla zbořena. Připomíná ji jen několik ovocných stromů.

Kolem Kloboučku se zásluhou vynikajícího lesníka Ing. Václava Pernegra dlouhodobě provádí šetrné hospodaření zaměřené na obnovu stabilních přírodě blízkých a při tom výnosových lesů. Je to dobře patrné kolem upravené studánky Pod Kloboučkem, kde se využívá postupného prosvětlování mýtních porostů pro podporu podrostu, který je dosazován chybějícími druhy. Pomocí lesních „kotlíků“ se obnovuje zastoupení buku a jedle. Obdivuhodně se daří obnova jedle pod matečným porostem anebo podsazování jedle ve smrkové ředině.

Samozřejmě, že takové porosty jsou citlivé, a aby obnova byla úspěšná, musí se chránit oplocenkami před okusem zvěří. V druhově rozrůzněném lese kvete bohatá flora. Z oblasti Kloboučku se uvádí přes 70 druhů vyšších rostlin. Šetrný způsob obnovy lesů je velkou nadějí pro budoucí dobrou spolupráci v rámci Chráněné krajinné oblasti Brdy.

V současné době ve Středních Brdech ze 70% převažuje smrk, zatímco v přírodních lesích se jeho zastoupení odhaduje jen na 10 – 15%. Smrk je stále svými skvělými technickými vlastnostmi nepřekonanou dřevinou. Z produkčních důvodů bude snížení jeho zastoupení v cílové skladbě o deset, dvanáct procent významným

Cesta k vrcholu Toku

Vrcholové vřesoviště s tůňkou na Toku.

Na Kloboučku rostou javory, jilmy, jasaný a buky.

TOK, vrchol 864,9 m.n.m.

Dřevěnice v Obecnici

zatokal v roce 1971 dva kilometry severně od Toku na Houpáku (794 m.n.m.) a o kilometr dál na Hlavě (788,4 m.n.m). Pak jakoby se po něm země slehla. Přes to, že již od druhé poloviny 60. let byl tetřev chráněným druhem. Civilizační vlivy změny jeho životní prostředí, jeho niku, natolik, že jeho kolébka se mu stala rakví. V 90. letech 20. století byli do někdejších tokanišť uměle vypouštěni tetřevi, ale pokus nebyl korunován úspěchem.

Mezi Houpákem a Hlavou svahy Jordánu (826 m.n.m.) zarůstá vřesoviště borůvkou a brusinkou a jejich spodní části obsazuje březové mlází. Ideální stanoviště pro tetřevka obecného. Leč žádný tetřev není. Ve 20. letech minulého století byl v Čechách velmi hojný. Ještě na počátku 60. let se jeho roční úlovek v Česku počítal na dvě až čtyři stovky. Koncem 70. let tetřev mizí z Brdů stejně jako jeho příbuzný jeřábek lesní.

Hovoříme-li už o vyhynulých druzích, pak za zmínku stojí naše největší šelmy, medvědi. Zatím co král Přemysl Otakar II. pěstoval adrenalinový lov medvědů v Brdech a kronika zbraslavská uvádí, že za jeden vydařený den statečný král jich skolil osm, pro pohodlnějšího Rudolfa II. je museli chytat až na Šumavě.

Za to vlci se udrželi v Brdech až do poloviny 18. století. Zůstaly po nich místní názvy. U Dobřívi jménem Vlč, či Na vlčím, byl pojmenován kopec. Názvy Vlčí jámy zůstaly v Brdech dva. Poslední brdský vlk byl zabit v Roželově na Rožmitálsku v roce 1750.

Paleontologicky pozoruhodná 789 metrů vysoká hora se jmenuje Kočka. Divoká kočka v Brdech bývala hojná až do konce 18. století, kdy byla vyhubena. V roce 1907 majitel hořovického velkostatku pan von Hanau nechal vysadit dva páry divokých koček v Brdech. Bohužel tři z nich ještě téhož roku střelci zabili. Ta poslední utekla na Křivoklátsko, kde si užívala ještě sedm let kočičího života, než ji hajný u Žloukovic ze samého překvapení zastřelil.

Z malých šelem v Brdech stále ještě žijí lišky, jezevci, tchoři, kuny a lasičky. Do čeledi lasicovitých patří vydra říční, která se zdržuje jak v povodí Klabavy, tak Červeného potoka a Litavy. Lesníci ve Středních Brdech podobně jako na Brdských Hřebenech několikrát zaznamenali přítomnost rysa ostrovida, pravděpodobně migranta ze Šumavy. Není jisté, zda se zde usadí jako na Doupově.

úspěchem. V původních lesích zaujímala jedle cca 35% stejně jako buk. V současné druhové skladbě se zastoupení jedle počítá kolem jednoho procenta, buku a dubu jen mezi 2 – 3 %. Zastoupení dubů, drnáku i křemeláku bývala 10 – 15%. Zvýšení podílu jedle z jednoho na cílových 10% si vyžádá hodně znalostí, zkušeností a mnoho úsilí.

V dnešních porostech je v 15% zastoupena borovice, která se dříve mohla vyskytovat asi jen jako reliktní druh. Modřín, který je vtroušen v 5%, zde není původním druhem, ale za 150 let se velmi dobře adaptoval, zvyšuje mechanickou stabilitu i diverzifikaci porostů. Zastoupení lípy, javorů, jasanů a olší pod jedno procento v původních porostech asi nebylo vyšší. Odhaduje se však, že osiky rostlo mnohem více, snad až do tří procent.

Neopustíme lúno Středních Brdů, aniž bychom se nezmínili o tetřevu hlušci a jeho toku. Právě od něj se odvozuje jméno nejvyšší hory. Do těchto končin „před rozvinutím bukového listu“ chodili myslivci a lovci večer „na zábrk“ za tetřevem hluščem, aby ho za úsvitu přelstili ve čtvrté fázi jeho milostného zpěvu, při „broušení“, kdy nevnímá okolí, je zamilovaný jako tetřev. A to se tetřevím kohoutům stávalo osudným.

Zatímco na přelomu 19. a 20. století se tetřevů v Česku počítalo na desetitisíce a lovili se v tisících, koncem minulého století jich zbylo jen několik stovek. Tetřev v Brdech naposledy